

Плющик Оксана Валентинівна,

доцент кафедри української літератури і компаративістики
Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна,
кандидат філологічних наук

ORCID iD 0000-0002-3725-0869

o.pliushchuk@kubg.edu.ua

DOI: 10.28925/2412-2475.2019.1412

...я тобі буду точно...

Василь Махно

ПОЕТИКА ЛЮБОВІ У ЗБІРЦІ ВАСИЛЯ МАХНА «ПАПЕРОВИЙ МІСТ» (2017)

У статті досліджено систему художніх засобів збірки «Паперовий міст» (2017) Василя Махна в єдності з формою поетичних текстів. Зокрема, означено авторську індивідуальність у розкритті почуття любові. Мотив кохання у збірці, що являє своєрідний ліричний роман у новелах-віршах, проаналізовано за кількома аспектами: через урбаністичний простір, драматургію та стиль вислову (за означенням самого поета). Зокрема, про урбаністичні мотиви у житті й творчості митця йдеться у критичних рецензіях, згадках, оглядах, інтерв'ю тощо. Знайомі образи з попередніх збірок перекочували й до «Паперового мосту»: книжні й поетичні лисиці та пси, дрозди, музика, дощ, пори року тощо. У поезіях В. Махна завжди присутня Муза — її важливість для нього прочитується майже у кожному вірші. Мистецтво поета малювати словом зображає полотно, яке інколи яскраво деталізує еротично-поетичну уяву образу коханої. Образ коханої у авторській інтерпретації метафоризується й набуває поетичності. Збірка «Паперовий міст» насичена образами, створеними «по спіралі» (автор, повертаючись до попередніх образів, або лишає їх незмінними, або трансформує, видозмінюючи); розширює урбаністичний простір, поглиблює образ коханої або Музи через еротичні мотиви; насичує тексти осінньо-зимовими мотивами й метафоризує їх.

Ключові слова: *поетика, Василь Махно, любов, урбаністичний простір, стиль, поетична система, інтерпретація, мотив.*

Поняття «поетика» настільки досконало досліджено й переосмислено у багатьох працях зарубіжних та вітчизняних науковців (В. Єшкілев, Ж. Дерріда, В. Жирмунський, Дж. Каллер, Г. Клочек, М. Кодак, М. Ласло-Кучюк, Ю. Лотман, М. Моклиця, О. Потєбня, Ю. Тинянов, А. Ткаченко, Б. Томашевський та ін.), а на основі цих наукових знань формуються школи тощо, що нам залишається тільки вибрати певний напрямок руху в статті при дослідженні саме поетики любові у збірці Василя Махна «Паперовий міст» (2017). Отже, наразі за **мету статті** поставлено дослідити систему художніх засобів у збірці в єдності з формою поетичних текстів. Визначено **завдання**: означити авторську індивідуальність Василя Махна у розкритті почуття любові.

«Паперовий міст» — дванадцята збірка віршів автора, за словами якого вона має багатозначну назву: «Паперовий міст — це письмо.

Це діалог. Це слово. Це те, що можна зберегти за допомогою літер і слів, і те, чого не можна побудувати навечно. Іншими словами — це поезія» [2]. Вона містить два розділи, з яких перший однойменний зі збіркою, а другий з дещо символічною назвою («двадцять віршів зневіри і один тепла» [5, 120 — далі посилання на художні тексти автора за цим посиланням]) — парафраз книги Пабла Неруди «Двадцять віршів про кохання та одна пісня відчаю» (1924) — «Двадцять один вірш про кохання і жодної пісні відчаю» [2], що Ю. Ємець-Доброносова означає як ліричний роман у новелах-віршах [3].

В. Махно уважає, що вірші з мотивом любові «...повинні нести у собі свою драматургію, мати свою позначену урбаністику і стиль вислову» [2]. Щодо урбаністики, то про цю тему в житті й творчості митця йдеться майже постійно у критичних рецензіях, згадках, оглядах, інтерв'ю та ін.. Зокрема, він акцентує:

«У якийсь момент я зрозумів, що організація урбаністичного простору є дуже важлива в часопросторовому осягненні української літератури» [6]. За зізнанням поета, за своє життя він «...пережив два урбаністичні шоки, коли з галицького села, в якому провів дитинство, переїхав до Кривого Рогу та коли з Тернополя переїхав до Нью-Йорка» [6]. Твердження, «...що втрата дому — це родинна карма» [1]. Власне, дім залишився для нього метафізичним поняттям і, мабуть, буде присутнім назавжди у власній творчості: «Нью-Йорк який мене перетяг // під своє небо і на своє подвір'я» (26), «про Україну що тримає мене і тримає» (63), «і поки Чортків корона з корон» (77), «я тримаю місто плавником карася // і воно тримає мене // і я не сам» (77). І навіть деякі персонажі, що з'являються на сторінках збірки, несуть «мандрівне» навантаження, своєрідний додаток: «*Втрачене покоління*» — *зітхне Гертруда*» (108) (звернення Гертруди Стайн до молодих американських письменників-блукальців, що згодом закріпилося на позначення певного соціально-психологічного феномена); «*і безконечний програш пісні Hotel California*» (111) (пісня про втомленого мандрівника, про готель, з якого можна виїхати, але ніколи не можна залишити); «*і та, що слухала Коена*» (69), «*слухай про Мангеттен пісню Леонарда Коена*» (104), «*увімкни мені — прошу — ще раз того Коена*» (105) («географія» роду співака та міст, де він жив і творив).

В інтерв'ю на питання М. Зеленюк щодо досвіду, який формує письменника Махна, останній відповів, що це «*Найперше — культура, книжки і міста*», водночас й естетизуючи внутрішню історію у живий процес мовлення і писання, коли вона перетворюється у біографію власного тексту [4].

В. Махно повсякчас переймається питаннями народження тексту. Для нього важливо сформулювати власну поетичну систему, яка є змінною, але її засадничі образи, символи можуть або зникати, замінюючись іншими, або знову входити у нові тексти. Цей процес порівнює з галактикою, унормована спіраль кодів якої постійно вібрує [2]. Так, топоніміка повторюється у багатьох збірках, водночас доповнюючись іншими векторами: збірка «Паперовий міст» розширює простір (Язлівець, Вінниця, Марбург, Гранада, Нікарагуа та ін.) та поглиблює раніше опоетизовані автором міста та місця (Нью-Йорк, Берлін, Чортків, Львів, Одеса, Бруклін, Париж, Стамбул тощо) — а отже, «вправно з'єднує міста, континенти, місця мандрівок чи випадкові пункти призначення персонажів» [3], постає своєрідним ключем до віршів

збірки, паперовим містком (наче летючі папірці з написаними віршами, що з'єднують не тільки горизонтальну вісь, а й вертикальну — профанне й сакральне «до підземних криниць до небесних річок // викладаєш з паперу // міст» (5)), що поєднує у поетичній формі знаково улюблені місця. Навіть кінцева рима (точна й неточна) у лексемах топоніміки сприяє синтезу асоціацій (наприклад, у межах одного вірша, але у різних строфах на позначення «не відпускає»: *Чортків — гачків* (104), *Чортків — батьків* (105); у межах однієї країни: *Чорткова — Львова* (105)), або відлунню місць та міст (*арештантом — Штатів* (61), *Бавері-стріт — дрім* (60), *Нью-Йорку — пацьорку* (60), *Нью-Йорк — на крок* (28), *Массачусетс — спокуси* (61), *Стамбула — забули* (54), *Стамбул — не почув* (103), *Відні — столітні* (50) тощо).

Знайомі образи з попередніх збірок перекочували й до «Паперового мосту»: книжні й поетичні лисиці та пси, дрозди, музика, дощ, пори року тощо. Так, образ лисиці найчастіше асоціюється з жіночністю, з Ти-коханою [3], що особливо яскраво проявляється у другій частині збірки: «*і лисиці біжать по наші серця*» (91), «*і на нашому полі лисиця киринить*» (96), «*вірши який ти лисячим кігтем писала*» (100), «*лисиці зійшли на місто впали немов десант*» (112), «*я навіть лисиць рудавих не приберіг*» (90), з вірша 7 «Лисиця»: «*прошу — лисице — серця мого не їж*» (92), «*знаю все про тебе — лисице — // ну тікай — ну носи це // ну серцевий м'яз перекусуй*» (93), «*як увійшла ти в Нью-Йорк в лисячому пальті*» (116) і под.

Пори року найчастіше варіюються в межах осені-зими, де переважає остання, — мабуть, улюблена ще з часів до-переїзду («*любив у Чорткові найбільше зиму*» (77), «*сніг як вірши мій зимовий читаєш*» (99)). «Зимовим» акцентом позначені навіть назви поезій, як-от, «Сніг» (42), «Снігопад» (68), «Передноворічне» (72), «6. Сніг» (92). Ніжність та сподівання на здійснення бажання бути в єдності з коханою прочитується у таких віршах, насичених алюзіями Різдва, як-от «Дім перед океаном» (14): «*і коли запахне хвоя — чи пригорілий хліб*», «*рукописи соломкою складено в хлів*», «*запаливши ватран*», «*Різдво — недописана проза*», «*дім в якому немає нікого*», «*й на зірки застєбнуто світло*» — навіює мотив народження Бога, а отже, любові — «*але я казав що увійшов — й увімкнув люстру // і що ти увійшла за мною слідом // у цьому різдвяному домі пусто*». Або, наприклад, Різдво — підсумок життя, як-от у вірші «Передноворічне» (70), в якому фіксуються зміни, що відбулися за рік «виключно із плюсів»: «*можна себе уважати пустельником і пророком // бо*

зачинив за собою двері і розірвав дружби // бо дописав книжку — бо відпустив бороду // бачу вітрило моє розпорото», «здається нічого не винен старший — // й молодший дочці», «запарю чай своїх днів», або ж:

підіб'ємо — пане-брате — як кажуть тепер «бабки»:

плюс — ще існує мова якою можна писати
плюс — що існує світло дім телефон ровер
мінус — твоє «не знаю» перегоріла жарівка
на крилах дрозда брунатна дощівка
як мрія моя — про ферму кактуси і корови

мені вистачає хліба і є молоко пташине
може життя для мене саме таке пошили?
може складаючи слово — лінії на долонях —
їх плавником писали паличкою і кігтем
що тепер вимагати? що мені ще хотіти?
шафран і кориця — сіно солома.

Наприклад, вірші «зимових» мотивів — з образом коханої, з образом всеприсутньої Музи («Снігопад» (66), «У середині» (72), «6. Сніг» (90), «8. Бруклінський міст» (94), «10. Музика» (98):

вірш — це життя з тобою —
життя у тобі (66);

бо я живу в середині тиші
в середині твого імені — його букв (72);
і тому що до ранку нас і світ замете
твої руки в кишені — її середині
а моє серце всередині тебе (73);
тобі пасує моя печаль — мій стих
що на очах твоїх золотих
що на серці яке зимує (90);
джаз забризкає зимним дощем
буду я тобі теплим плащем
я тобі буду точно (95);
вчиш мене слів своїх і вчишся сама (98);
в слід який ти протопчеш від слів (99).

Присутність Музи для поета обов'язкова! Звісно, можливо, жінка й не знає, що вона надихає його на творчість, але для Махна її важливість прочитується майже у кожному вірші, особливо у другій частині збірки: «ти їй ніхто а вона тобі?» (80), «вона не тримає тебе — а ти її // не відпускаєш» (81), «я хотів би її тримати» (82), «чи розуміє: що вона — муза?» (82), «і вона не бачить що я біля неї» (83), «ти остання любов поета // якої не має бути — а є» (86), «я боюся до тебе спізнитись» (87), «а вона тобі буде фортецею й військом» (103) та ін.

«У коханні, як і в житті, немає нічого подібного. Немає подібних ситуацій та їх розв'язок», [2] — стверджує В. Махно. І кожен його текст візуалізує певну картину. Наприклад, тіло коханої поет уявляє домом: «я повертався додому бо кожне тіло це дім» (117), «і якщо моє громадян-

ство в країні тіла — // і ключиць твоїх — запихів й крихт» (118). Його мистецтво малювати словом зображає полотно, яке інколи яскраво деталізує еротично-поетичну уяву образу коханої: «неприкрите повітря твоє» (86), «твої очі з піску — тіло з цукру // і цукати вуст — й шовк ноги» (88), «яка ти прийдеши до мене — яку // зливу зачерпне спідниця твоя?» (88), «твоє горлице тіло і навіть те // що в трикутнику дельти цвіте» (88), «вивільняти тебе з одяжі — від лудзиків і гачків» (104), або ж:

я роздягну тебе — коли розстебну
всі хребці що тримають спину
крила твої та їх кістки
і триматиму литку — тремкий живіт
і нижче пагорб і його живопліт
повітря твоєї руки і ноги (89);

я спини торкаюсь й соска
і сповзає моя рука
у жагучі кущі кропиви (94).

Образ коханої у авторській інтерпретації метафоризується й набуває поетичності: «тіло її повітряне» (82), «на її долонях росте сад» (83), «вона нестримна немов ріка» (80), «кожну цятку свого ластовиння // ти мені — не забудь — що винна» (86), «ти тонка як стебло очерету» (86), «і нитка тебе твого звуку» (88), «чом тебе із піску і води ліплю?» (88), «ти вбрана у білий весільний сніг» (90), «шию як контрабасну струну» (94), «будь такою — тобто світла така і закохана» (104), «ти була тим дощем і затяжною грозою // перестудою кашлем браслетом з руки» (114), «та ще буришин ластовиння і ти // і колір твого волосся глиняної ріки» (115) та ін.

Повторюваність у текстах В. Махна не тільки проявляється в образах, які мандрують текстами, а навіть відгукується у словах, фразах, назвах, змісті в межах однієї збірки, як-от: вірш «У Парижі» (108) (місто кохання) — відгукнувся у неологізмі «парижив» (112) на позначення «погуляв»; вірш «Пам'ятник» (76) (фантазія поета про встановлення йому пам'ятника на батьківщині «і коли я стану луною і пам'яттю // коли в Чорткові встановлять пам'ятник», «кілько пішло бронзи і кілько міді») — у фразі «потім в Чорткові стоячи біля моєї бронзи» (113) — на позначення «стоячи біля мого пам'ятника». Навіть «контекстуальний відгук» відбувається у розмові з Музою: «... писати // ці двадцять віршів твоїх і для тебе» (114) — «ти запитала мене про двадцять перший стих» (120).

Метафоризовані поезії для В. Махна — це норма, яка постійно оновлюється, трансформується й згодом починає «укладатися» за своїми

правилами. Так пов'язується незв'язане: «*бачити вухом — слухати оком*» (25) — підмічати красу в усьому, «*і дощ сідав за порожній стіл // або плив собі медом і молоком*» (26) — спустошення, «*дощ подався вишир і вигнався в ріст*» (31) —плинність часу, «*пробуючи солод на звук*» (44) — невідповідність, «*плавником розсуваю повітря й пісок*» (64) — життя продовжується, «*і ти що дощем чи звуками в снігах у бузкових запахах*» (69) — зима у згадках весни, «*такі мої вірші з тонкими мембранами звуку*» (71) — вірші поета зрозуміють не всі, «*в слід який ти протопчеш від слів*» (99) — написане залишається та под.

Для написання текстів В. Махно керується настановою, щоб «...емоція не перебила логіку, а багатослів'я не заповонило ідеальну структуру зайвими деталями» [4], і тому, мабуть, лише зрідка застосовує поєднання синтаксичних прийомів повтору, наприклад анафору та полісиндетон у вірші «Одна» (68), де шість строф насичені початковим сполучником «і» (у кількох рядках опущено), та анафорою «і та», «і та що», «і тій що», «і ти що» (також з певними пропусками у віршорядках). Таке одночасне застосування дає можливість уникнути розгорнутих фраз, водночас — кожний рядок стає містким і логічно закінченим, як-от:

*і та що мене любила і та що тепер
не любить*

*і та що спільне майно від мене відсудить
і та що любила музику і та що вдавала музу
і та у якої погляд зеленої кукурудзи.*

Прикметно, що кінцівка вірша як завершальний акорд не оформлений повторами й метафорично питає про ту, яка до останнього дня буде поруч:

*коли твоє тіло любов'ю глюкози прокапали
подумав: кінець ну дійшов ти до дна
хто стане тобі в головах і хто вона та
одна?*

ДЖЕРЕЛА

1. Василь Махно: «Життя — це сума помилок». Буквоїд. Літературний дайджест. URL: <http://bukvoid.com.ua/digest/2017/05/12/094016.html> (дата звернення: 12.05.2017).
2. Василь Махно: «Паперовий міст — це діалог». Видавництво Старого Лева. Новина. URL: <https://starylev.com.ua/news/vasyl-mahno-paperovyu-mist-ce-dialog> (дата звернення: 25.04.2017).
3. Ємець-Доброносова Ю. Василь Махно. Паперовий міст. Вірші 2015–2016. Критика. Міжнародний огляд книжок та ідей. URL: https://krytyka.com/ua/reviews/paperovyu-mist-virshi-2015-2016?domain_switch=full (дата звернення: грудень 2017).
4. Зеленюк М. Точки відліку. Василь Махно. Букфорум. URL: <http://bookforum.ua/en/tochky-vidliku-vasyl-mahno/> (дата звернення: 01.09.2017).
5. Махно В. Паперовий міст. Вірші 2015 — 2016. Львів : Видавництво Старого Лева. — 125 с.

«Американські гірки», про які говорив В. Махно в одному з інтерв'ю щодо створення збірки [2], особливо відчужаються у другому розділі, де опоетизований образ коханої то викликає захоплення («*така тонка — юна — тремка*» (81), «*тіло її повітряне — я таку // знаю її — пташиною мовою: фейга*» (82)), то нівелюється («*мене вжалила думка що ти можеш мене розлюбити*» (104), «*я тебе викину з тексту — забуду твоє ім'я*» (112), «*і чому не видно над домом твоєї звізди?*» (115)).

В одному з інтерв'ю В. Махно оповідав про паралелі згадуваного міста Монток (слово-загадка) у вірші «Паперовий міст» (4) та книгою швейцарського романіста Макса Фріша «Монток» (ймовірно, символічна назва цієї прози (Монток — відособлена (!) місцевість штату Нью-Йорк)), в якій описує почуття немолодого інтелектуала до 30-річної дівчини, його роздуми про вік, успіх, жінок — поет вважає її своєрідним ключем до вірша — і фактично підтверджує власну думку про те, що «...поетичний досвід не дорівнює життєвому. Він може не відповідати стилю твого життя. Це інший простір, в якому ти можеш себе вільніше почувати» [1].

Отже, проаналізувавши збірку «Паперовий міст» на предмет дослідження художніх засобів в єдності з формою поетичних текстів, можна окреслити авторську індивідуальність Василя Махна у розкритті почуття любові, яка проявляється у використанні образів «по спіралі» (повертаючись до попередніх образів, він або лишає їх незмінними, або трансформує видозмінюючи); розширенні урбаністичного простору, поглибленні образу коханої або Музи через еротичні мотиви; насиченості осінньо-зимовими мотивами та метафоризацією. Подальші дослідження кожного рівня у зрізі всіх збірок могли б розширити уявлення літературознавців про В. Махна та вивести тенденцію його авторського почерку.

6. Небельська А. Урбаністика Чорткова і Нью-Йорка: подорож «Паперовим мостом» Василя Махна. Україна молода. Культура. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3166/164/112122/> (дата звернення: 30.05.2017).

REFERENCES

1. Vasyl Makhno: «Zhyttia — tse suma pomylok». Bukvoid. Literaturnyi daidzhest. (in Ukrainian). <http://bukvoid.com.ua/digest/2017/05/12/094016.html>
2. Vasyl Makhno: «Paperovyi mist — tse dialoh». Vydavnytstvo Staroho Leva. Novyna (in Ukrainian). <https://starylev.com.ua/news/vasyl-mahno-paperovyy-mist-ce-dialog>
3. Yemets-Dobronosova, Yu. Vasyl Makhno. Paperovyi mist. Virshi 2015–2016. Krytyka. Mizhnarodnyi ohliad knyzhok ta idei (in Ukrainian). https://krytyka.com/ua/reviews/paperovyy-mist-virshi-2015-2016?domain_switch=full
4. Zeleniuk, M. Tochky vidliku. Vasyl Makhno. Bukforum (in Ukrainian). <http://bookforum.ua/en/tochky-vidliku-vasyl-mahno/>
5. Makhno, V. Paperovyi mist. Virshi 2015–2016. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva, 125 p. (in Ukrainian).
6. Nebelska, A. Urbanistyka Chortkova i Niu-Yorka: podorozh «Paperovym mostom» Vasyliya Makhna. Ukraina moloda. Kultura (in Ukrainian). <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3166/164/112122/>

Oksana Pliushchyk,

PhD in Philology,

Docent of the Department of Ukrainian Literature and Comparativistics,

Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University

Kyiv, Ukraine

ORCID iD 0000-0002-3725-0869

o.pliushchyk@kubg.edu.ua

THE POETICS OF LOVE POETRY IN ANTHOLOGY OF VASYL MAKHNO “PAPER BRIDGE” (2017)

“Paper Bridge” (2017) is the twelfth book of the poems written by Vasyl Makhno (by its nature the collection represents a specific lyrical novel in the form of novelette-poems), being composed of two chapters. The article makes a research of the anthology imagery system combined with the shape of poetic texts, in particular, the author’s distinctness is presented through the expression of the feelings of love. The motif of love in the book is analysed under several aspects: by the means of urban environment, the dramatic art and the style of phrasing (as defined solely by the poet). Most notably, the urban motifs in the life and creative work of the artist are depicted in critical reviews, memories, surveys, interviews, ets. The familiar images from the earlier anthologies appeared also in “Paper Bridge”: bookish and poetic foxes and dogs, ouzels, music, rain, the four seasons, etc. The poetry of Vasyl Makhno always has a Muse — her importance for the author is read nearly through all his poems. His art of painting by means of words portrays the canvas, which sometimes vividly detalizes the erotic and poetic imagination of the belamour image. The image of the sweetheart in authors interpretation is metaphorized and gains poetic style. The anthology “Paper Bridge” is filled with images, created “helically” (the author, getting back to the previous images, either remains them unchanged or transforms them, by reshaping); extends the urban space, makes deeper the image of the beloved person or Muse through erotic motifs; fills the texts with autumn and winter motifs and enriches them with metaphor.

Key words: poetics, Vasyl Makhno, love, urban environment, style, poetic system, interpretation, motif.